

PROŠNJA U MRACLINU

MARIJA CVETNIĆ-KOPLJAR
Biblioteka Pravnog fakulteta
10000 Zagreb, Trg Maršala Tita 3

UDK 392.4(497.5)
Stručni članak
Primljeno 25. V. 1995.

Tekst sadrži etnografski prikaz kronologije predsvadbenih običaja u Mraclinu: upoznavanje mladića i djevojaka, *vugledi* i *snuboki* (prošnja). Iako događanje u cjelini slijedi tradicijsku formu, autorica je uočila inverziju uobičajenih uloga u činu prošnje.

Kao i svako mjesto, Mraclin nosi svoje osobitosti u društvenom i kulturnom životu (ovdje prvenstveno mislim na one tradicionalne forme) koje žive još u sjećanjima samo njegovih starijih žitelja, kojih je nažalost sve manje. Prisustvujući mnogim razgovorima starijih Mraclinčana, o tome *kak je negda bilo*, a u sklopu toga *kak su se negdar ludi ženili i svadbivali*, uočila sam neobičan običaj čiji etnografski prikaz iznosim -**prošnju**. Neobičnost prošnje odnosi se na inverziju uobičajenih uloga: onoga koji prosi i onoga koga se prosi. A sam tijekom događaja slijedi tradicionalnu formu i uvriježene propisane obrasce.

Ograničujući svoje istraživanje na Mraclin, ukazujem na mogućnost da se slična forma i kronologija događanja izvodila i u drugim turopoljskim selima.

Istraživanje sam podijelila u nekoliko faza:

- 1) Upoznavanje momka i djevojke
- 2) *Vugledi*
- 3) *Snuboki*

UPOZNAVANJE MOMKA I DJEVOJKE

Upoznavanje momka i djevojke rijetko je proteklo bez posrednika. Najčešće su to bili članovi najuže rodbine: roditelji, djedovi, bake ili rođaci. Razlog tomu je činjenica da su mladi ljudi rijetko sami odabirali bračnoga druga. Ako bi se to i dogodilo, sve je moglo teći dalje samo uz privolu roditelja. Kombinacije i ugovori *gdo bu koga zel*¹ počinju i u najranijem djetinjstvu, tako da budući supružnici rastu sa svješću o tome u čiju kuću idu ili tko im u kuću dolazi. Bilo je i slučajeva u kojima se djevojka i mladić nisu ni poznavali, a već su bili zaručeni. Kazivači su mi ispričali priču jednog mještanina kojega je otac doveo iz šume gdje je napaso svinje, kako bi zajedno išli *vu Goricu na semen*². Tamo mu je uz posao koji su došli obaviti, usput pokazao djevojku i rekao: *To ti bu žena*. Neki su roditelji znali mlade formalno pitati za mišljenje o njihovom izboru, no ako je mišljenje bilo negativno (npr. *Nam je nikakvu deklju z očali zimal*)³, nastojali su ga uvjeriti u njezine kvalitete (milom ili silom). Najčešća dob u kojoj su *dekle išle zamuč* bila je između 15. i 18. godine, a momcima od 16. do odsluženja vojnog roka (25. godine). Iznad te dobne granice smatrali su ih *starom deklom* ili *starim dečkom*. Za momke to nije imalo toliko pogrdno značenje, koliko za djevojke. Za ilustraciju, kazivači su mi ispričali priču o jednoj *staroj dekli* koja se nekako ipak uspjela udati, pa je postala poznata po rečenici koju je izjavila dan nakon što je postala supruga i skinula djevojačka obilježja (*puntek*⁴, *pocelicu*⁵, ili nepokrivenu glavu), a stavila na glavu obilježje udane djevojke - trokutastu maramu čija se dva kraja vežu ispod brade. Susrevši svoje dojučerašnje prijateljice, po statusu neudane djevojke, obratila se nadmeno: *Deklesa, jel vas zebe za ušesa?*

Kad je pojedinom naraštaju *došlo vreme za ženiti se*, cijelo je mjesto potajno kombiniralo *ko bi komu pasal*. Neki su se znali i aktivnije uključiti. Obično su to bile žene, koje selo nije baš cijenilo jer su *tračivice*⁶ i *stalno hode po selu*, ali su takve uvijek bile prepune različitih informacija, pa ih se moglo i priupitati za detalje o obitelji iz koje je potencijalna snaha ili zet. Kazivači su mi pričali o ženi koja je posredovala u više brakova. To je radila na svoju

¹ tko će koga uzeti

² u Veliku Goricu na sajam

³ neću ja nikakvu djevojku s naočalama uzeti (oženiti)

⁴ Vrsta djevojačkog oglavlja koje su nosile djevojke bez plemićke titule

⁵ Vrsta djevojačkog oglavlja, bogato ukrašenog, koji se stavlja na kosu, skupljenu na potiljku i umotanu u krug.

⁶ One koje prenose i šire povjerljive informacije i pri tome ih obogaćuju izmišljotinama

inicijativu, jer oživljavajući svoj talenat u pripremanju terena za javni nastup roditelja, učvrstila je i svoju društvenu ulogu neslužbena bračnoga posrednika.

Prilika djevojkama i momcima za *zagledati se*⁷ bila su *prošćejna*⁸, *sejmovi* i *bali*⁹, no sve u nazočnosti roditelja. Da su se *mlodi zgedali*, znalo se čim bi izmijenili malo više rečenica, a posebno ako bi dečko pozvao više puta istu curu na ples (*ofirali su se*¹⁰).

VUGLEDI

Pod *vugledima* se podrazumijeva ogledavanje i zagledavanje imovnoga stanja *hiže* (ovdje se misli na obitelj). Oni su tekli obostrano, nakon što se izvršio izbor bračnog druga i pokazao obostrani interes. U prvom redu gledalo se imovinsko stanje - *kuliko rali zemle, kuliko teroga bloga, kakva je iža* - velika, mala, čista..., *penezi*. Ako je svega toga bilo i ako je potencijalni partner fizički zdrav, poteškoća uglavnom nije bilo. Tu su oni siromašniji izvlačili kraći kraj, jer im je izbor bio sužen. Kod djevojaka se još gledalo:

- je li jedinica ili ima braće i sestara i koliko (radi diobe)
- moralne kvalitete - čednost, pokornost...
- radinost
- ljepota - koje je maksima bila: *Lepa, bela i debela*.

Kod momaka - isto kao i kod djevojaka, a u uz to da li je odslužio vojni rok (koji je bio potvrda o njegovoj sposobnosti). *Vugledi* su bili obvezatno prije najavljeni. Dolazila je prvo djevojčina familija u dečkovu kuću, a potom momkova u djevojčinu. Domaćini bi obično dočekali goste s kupicom vina, suhim sirom, špek, suhim mesom, kruhom i gibanicom. Proveli bi goste kroz kuću, gospodarske zgrade... Ako bi djevojčini utvrdili da je dečko *za ženit*, pri odlasku bi rekli: *Dojdete i vi k nami pogledat*. Kad se interes obostrano potvrdio, roditelji budućih ženika zvali su se *prijateli*. Često su roditelji ili sami mladi pokušali zataškati neki svoj nedostatak prilikom ogledavanja. Za jednoga se priča da je bio poznat po lijenosti, a da bi to opovrgao pred gostima, ušao je u kuću i rekao: *Mati daj mi krampa!*, a majka: *A, kaj ti oče sad?*, sin: *Bi išel gnoja nametati*. Druga priča je o slučaju djevojke koja je bila poznata po velikoj slabovidnosti. Prije nego što su gosti došli, majka je zabola iglu navođenu

⁷ zaljubiti se

⁸ proštenje

⁹ ples

¹⁰ zaljubili su se

koncem u zavjesu na prozoru, i uvježbala s kćerkom kako da ju izvuče i pospremi u pretinac šivaće mašine koja je stajala uz prozor. Kad su gosti stigli i sjeli za pripremljeni stol, majka je upitala kćer gdje je ostavila svoje *švelo*¹¹ i neka ga pospremi. Djevojka je ustala i obavila dogovoreno, na veselje majci, ali i gostima, koji su već bili nešto načuli. No na povratku, prolazeći pokraj stola, od vrča s vinom koji je na stolu stajao, učinilo joj se da je mačka. Ohrabrena uspjelom prijevarom, uzviknula je *Šic! Mrcina jena, kam si došla!* i rukom mahnula. Prizor je bio apokaliptičan: gosti zaliveni vinom, prestravljena majka i začuđena djevojka.

SNUBOKI

Prilikom *vugleda*, dogovori i prešutni pristanci još uvijek nisu bili garancija za vjenčanje, dok se nije došlo službeno zaprositi - *snubiti*. U Mraclinu je bilo uobičajeno da po dva muška iz djevojčine obitelji dolaze u prošnju k momkovima. Obično su to bili djevojčin otac i netko od *prve familije*. U prošnju se išlo u tajnosti i po mraku, kako bi što manje ljudi vidjelo i znalo kamo su se *zaputili*. Ni po kakvim se vanjskim znacima nije vidjelo da su prosci. A ukoliko ih je netko pitao kamo idu, tajili su i izmišljali razloge. *Snubiti* se išlo svaki dan osim subote, jer se *subotom deca kuplu i žene si lasi češu*. *Snuboki* bi sa sobom ponijeli novaca za kaparu (za usporedbu, količina novaca koju su nosili bila je dostatna da se kupi od jedne do deset dobrih krava).

Prošnja se odvijala kao ugovor o kupoprodaji. Kad uđu prosci, pozdrave i objasne zašto su došli: *Vi znate zake smo mi došli, kak smo se i dogovorili?!* Odgovaraju samo muški u kući, a mladoženja se diskretno povuče. *Došli smo zakapariti vašega dečka za našu deklicu*. Pri tom *snuboki* zahtijevaju od momkovihih roditelja dio blaga, zemlje i sl., a za uzvrat nude isto i daju im pripremljeni novac, koji su sa sobom donijeli. Ako se uspiju dogovoriti koliko će koja obitelj dati za miraz, zovu momka i predočuju mu situaciju. On formalno na to pristaje, iako možda takav ishod nije htio. Nakon toga slijedi veselje prilikom kojega se puca iz puške. To je znak mještanima da su *dokončali*¹² i da je *dokonček* uspio. Sljedećega je dana centar društvenoga interesa bio koncentriran na pitanju: *Jel znoste kaj su se dogovorili, kak su se pogodili?* Ukoliko se nisu uspjeli *pogoditi*, to je bila velika sramota, i nastojalo

¹¹ Pribor za šivanje.

¹² dogovorili

se pod svaku cijenu sakriti i takvim što dulje održati. Za neuspjele *snuboke* rekli su im da su *dovlekli loparek*¹³. Uz prosidbu, zabilježen je običaj tesanja luči na svilenu rupcu. To je izvodio budući mladoženja, kako bi pokazao svoju umješnost. Pritom je marama morala ostati neoštećena.

Vrijeme predsvadbenih i svadbenih običaja trajalo je od *Božića do Fašejnka* (*..se slagalo*), dakle od kraja prosinca do prvih dana veljače. Ako se desilo (iako rijetko) da su se *zagledali* plemenitašica i *urbarac*¹⁴ ili obrnuto, inzistiralo se na običajima kako ih provode plemenitaši, tj. da djevojčini idu u prošnju. Nakon uspjele prošnje, mladi se možda po prvi put vide kad idu na *zapis*, odnosno predbilježbu vjenčanja u crkvi, a onda još nekoliko puta do same svadbe.

Običaj prošnje, kako je opisan u ovom radu, odnosi se na razdoblje koje pamte kazivači, ali i na ono prijašnje o kojem su i sami slušali od svojih predaka (od kraja XIX. st. do pedesetih godina XX. stoljeća, kada je prestao vrijediti).

Budući da je za meritoran stručni sud o nekoj pojavi potrebno dosta raznovrsne upitnosti, provjera i sl., mislim kako sam ovim radom probleme tek otvorila. Vjerujem da će on potaknuti daljnji interes za proučavanje predsvadbenih običaja, poglavito prošnje, u Mraclinu (pa i cijelom Turopolju).

Na kraju bih spomenula kazivače koji su mi puno pomogli u sabiranju građe za ovaj rad. To su bili: Jana Cvetnić-Jančetova (rođ. 1904. g.), Nikola Cvetnić - Esperant (rođ. 1916. g.), Marica Cvetnić-Pavlinova (rođ. 1911. g.), Janton Cvetnić (rođ. 1921. g.), Slava Vezmarović (rođ. 1925. g.), dr. Slavko Cvetnić (rođ. 1929. g.), Verica Čunčić (rođ. 1919. g.) i ostali.

WEDDING PROPOSAL IN MRACLIN

Summary

The text contains an ethnographic account of pre-wedding rites in Mraclin, a village south of Zagreb: getting acquainted and proposal. Although the rites follow a usual traditional pattern, the author has noted an inversion in habitual roles in the proposal: it is the bride's, and not the groom's parents who propose.

¹³ Loparek je naziv za drveni alat pomoću kojega se kruh stavlja i vadi iz krušne peći, koji je oblikom sličan lopati.

¹⁴ Urbarac je onaj koji nije stekao titulu plemenitaša, a razlikovao se u obavezi plaćanja poreza gradu (lat. urbs=grad).